

Koruma Ve Yağma: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerine Göre Sivas'taki Selçuklu Eserlerinin Durumu

Remzi AYDIN*

ÖZET

Osmanlıların ata yadigârı olarak gördükleri eserlere eskiden beri önem verdiği bilinmekle birlikte, bu konudaki ilk yasal düzenlemenin 1869 yılında çıkarılan Âsâr-ı Atîka Nizamnâmesi olduğu malumdur. Muhtelif defalar güncellenen nizamnamelerin getirdiği en önemli düzenleme, kazıların ruhsat şartnamesinin belirlenmesi ile kazılardan çıkarılan eski eserlerin yurt dışına çıkarılmayacağına ilişkindir. Ayrıca taşınmaz eski eserlerin korunmasına dair kısmi düzenlemelere de nizamnamelerde yer verilmiştir. Bu çalışmada, Sivas'ta yer alan Anadolu Selçuklu eserlerinin Osmanlı dönemindeki durumları, arşiv belgeleri ve bu belgelerde anlatılanların yapı üzerindeki izleri takip edilmek suretiyle ortaya konulmuştur. Çoğunluğu 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarına ait yazışmalardan ibaret olan belgeler, nizamnamelerde belirtilen hususları da içerir şekilde, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki eski eser anlayışını ortaya koyan bilgileri ihtiva etmektedir. Belgelerde Anadolu Selçuklu dönemine ait Sivas'taki Çifte Minareli Medrese, Buruciye Medresesi ve İzzeddin Keyvakus Darü's-şifası'nın isimleri geçmektedir. İzzeddin Keykavus Darü's-şifası ile ilgili 1779 tarihli onarıma ilişkin evrak, yapının fonksiyon değiştirdiğini de belgelemektedir. Yapıyla ilgili diğer evraklar, darü's-şifa içerisindeki İzzeddin Keykavus Türbesi'nin çini kitabesinin satılmak üzere tamir bahanesi ile yerinden söküldüğü ve yurt dışına çıkarılacağına dairdir. Belgelerde kaçakçılığa dahil olan ve önleyen dönem bürokratlarının isimleri de ifade edilmektedir. Hatta kaçakçılık olayı üzerine açılan davadaki örtbas çabaları ile sonrasındaki soruşturmalar da arşiv vesikalarına yansımıştır. Çifte Minareli Medrese ile ilgili yazışmalardan yapının ön cephesinin dışındaki tüm bölümlerinin yıkıldığı ve ana eyvanı içerisine Askeri Rüşdiye binası inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yazışmalarda medresenin estetik değerine vurgu yapılarak onarılması için neler yapılması gerektiği dile getirilmiştir. Buruciye Medresesi evraklarda sadece ismen zikredilmektedir. Belgelere konu olan bir başka eser kaçakçılığı ise hangi yapıya ait olduğu bilinmeyen on parça çiniye dairdir. Yazışmalardan Müze-i Hümayun Müdürü Osman Hamdi Bey'in konu ile bizzat ilgilendiği öğrenilmektedir. Aynı belgelerden Sivas İdadisi'nin bir bölümünün müzeye dönüştürüldüğü tespit edilebilmektedir. İster onarım ister kaçakçılıkla ilgili olsun, Osmanlıların son dönemindeki eski eser anlayışını ortaya koyan en önemli verilerin arşiv belgeleri olduğu incelediğimiz yazışmalardan anlaşılmaktadır. Ele aldığımız belgelerde imzası da bulunan, Osman Hamdi Bey'in Osmanlıdaki eski eser anlayışının gelişmesinde en büyük paya sahip olduğu aşikârdır.

Anahtar Kelimeler: Sivas, Osmanlı, Eski Eser Anlayışı, Tarihi Eser Kaçakçılığı, Osman Hamdi Bey.

* Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Kayseri
raydin@erciyes.edu.tr

Conservation And Plunder: State Of Seljuq Works In Sivas In The Documents Of The Ottoman Archives Of The Prime Ministry

Remzi AYDIN*

ABSTRACT

Although the works of the past had been important for the Ottomans, who regarded them as heritage, for a long time, the first legal regulation on the subject was *Âsâr-ı Atika Nizamnâmesi*, The Regulations of Antiquities, issued in 1869. The most important code brought by the regulations which were updated several times was to establish the specifications of the excavation permits and to outlaw the transfer of the findings out of the country. Besides, in the regulations were some codes regulating the conservation of immovable antiquities. In this study, the state of the Anatolian Seljuq works in Sivas in the Ottoman Period is introduced through the archive documents and by tracking the traces of contents of these documents on the buildings. Also featuring matters in the regulations, these documents, consisted of correspondence mainly in the 19th C and the early 20th C, comprise information about the understanding of antiquities in the last era of the Ottoman Empire. In the documents, *Çifte Minareli Madrasah*, *Buriciye Madrasah* and the Hospital of Izz ad-Din Kaykuas are mentioned. The record about restoration of the Hospital of Izz ad-Din Kaykuas, dated 1779, also documents that the building's function was changed. Other records about the building are on the ceramic inscription of Izz ad-Din Kaykuas' tomb in the hospital; it was removed under the pretext of restoration to be sold and taken out of the country. In the documents, the names of the bureaucrats who were involved in the smuggling and who prevented it were also mentioned. Also in the archive documents were the cover-ups during the trial and the following investigations. The documents about the *Çifte Minareli Madrasah* reveal that the whole building except the facade was demolished and a Military Junior High School was built inside the iwan. In the correspondences, what needed to be done to restore the building was mentioned putting an emphasis on its aesthetic value. The *Buruciye Madrasah* was only mentioned by name in the documents. Another smuggling of antiquities mentioned in the documents was about the 10 tiles, the original building of which was unknown. We learn from the correspondences that Osman Hamdi Bey, the Director of *Müze-i Hümayun*, today the Istanbul Archaeological Museum, took a personal interest in the matter. The same documents also reveal that part of Sivas Senior High School was turned into a museum. Through the documents we have researched, regardless of them being about restoration or smuggling, it is understood that the most important data revealing the understanding of antiquities in the last era of the Ottomans come from the archive documents. It is obvious that Osman Hamdi Bey, who also signed the discussed documents played the most important part in the development of the understanding of antiquities.

Keywords: Sivas, Ottoman, Understanding of Antiquities, Smuggling of Antiquities, Osman Hamdi Bey.

* Erciyes University, Faculty of Literature, Department History of Art , Kayseri
_raydin@erciyes.edu.tr,

GİRİŞ

Osmanlıların kendilerinden önceki Türk-İslam devletlerinin inşa ettirdikleri dini ve sosyal işlevli yapıları kullanmayı sürdürdükleri ve tarihi süreçte tesis ettikleri vakıflar aracılığı ile bakım ve onarımlarını gerçekleştirdikleri bilinen bir husustur (Erdoğan, 1968:149-150). Osmanlılar ister kendi dönemlerinde isterse öncesinde yapılmış tarihi eserlerin hemen hepsine ecdad yadigârı olarak bakmışlardır. Arşiv belgelerindeki bani ve hanedana yapılan atıflar, Osmanlıların kendi inşa ettikleri dışındaki eserler hakkında da bilgi sahibi olduklarını göstermektedir. Bu doğrultuda, kimi eserlerin onarılarak korunmaları sağlanırken, kimi eserlerin de maliyetten kaynaklanan faydacı bir bakış açısıyla onarmaktansa yıkılıp yeniden yapılmasının tercih edildiği arşiv kayıtlarında görülmektedir. Osmanlı dönemindeki işlevselliğe, inanca veya geleneğe bağlı olarak gerçekleştirilen koruma ve bakım çalışmaları (Madran, 1985:516-518; 1996:126-127), modern anlamdaki koruma düşüncesinin dolaylı hizmetkârı olarak görülebilir. Bu anlamdaki eski eser anlayışının Osmanlı döneminde ortaya çıkışı batılılaşma hareketleri ile paralel ilerlemiştir. Bu kapsamda muhtelif tarihlerde Asar-ı Atika Nizamnameleri (1869, 1874, 1884, 1906) çıkarılmıştır. Ancak bu nizamname maddelerinin çoğunluğu kazı ruhsatı verilmesi ile kazıdan çıkarılan buluntuların nasıl değerlendirileceğine yöneliktir. Taşınmaz eski eserlere nizamnamelerde kısmen değinilmekle birlikte, korunacak eserlerin kapsamı net değildir. Türk-İslam dönemine ait taşınmaz eski eserlerin korunmasına dair en açık tanım ise Osman Hamdi Bey'in gayretleriyle 1906'da çıkarılan nizamnamede yerini almıştır (Mumcu, 1969:65-78; Akçura, 1972:39-40; Çal, 1997:393). 1884 ve 1906 tarihli nizamnamelerde tüm eski eserlerin devlet malı sayıldığı ve yurtdışına çıkarılmayacağı zikredilmiştir. Ancak yasal düzenlemelerin mevcudiyeti tarihi eser kaçakçılığını önlemeye tek başına yeterli olmamıştır. Arşiv belgelerine yansıyan vakaların çokluğu bunun açık bir göstergesidir.

Bu çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki 12 gömlek içerisinde yer alan 43 belge ile bu belgelerin derkenarları ile arka yüzlerinde yer alan yazılardan hareketle, Sivas'taki Selçuklu eserlerinin Osmanlı dönemindeki vaziyetleri ele alınmıştır. Daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmayan evraklar, konu esasına dayalı, kronolojik bir sıralamaya tabi tutularak değerlendirilmiştir. İncelenen evraklardan bir kısmı (İzzeddin Keykâvus Türbesi'nin çalınan çinileri) bildirinun sunumundan sonraki süreçte, bir çalışmaya konu edilmiştir (Kuzucu, 2017:63-68). Evraklardan elde edilen bilgiler değerlendirilmek suretiyle, ilgili eserler üzerinde 2017 Mart ayında incelemeler yapılmış ve bahsi geçen tarihi izlere ulaşmaya çalışılmıştır. İncelenen belgeler, yapının tarihi süreçteki vaziyetini ortaya koymakla beraber, eski eser yasalarının taşradaki uygulamalarını göstermesi bakımından da önemli bilgiler sunmaktadır.

1. ARŞİV BELGELERİNE GÖRE SİVAS'TAKİ SELÇUKLU ESERLERİNE DAİR TESPİTLER

İncelenen belgelerde, Sivas'taki Selçuklu eserleri ile ilgili dört ayrı olay tespit edilmiştir. Olaylardan ikisi eserler üzerindeki bazı unsurların çalınması ve sonrasına dair süreci, diğer ikisi ise eserlerin bakım, onarım, korunma ve bu çalışmaların teftişine ilişkindir.

1.1. İZZEDDİN KEYKÂVUS TÜRBESİ'NİN ÇALINAN ÇİNİ KİTABESİ

Belgelere konu olan ilk vaka, İzzeddin Keykâvus Türbesi'nin çini-mozaiik kitabesinin çalınması ve sonrasında yaşanan süreçle ilgilidir. Türbe, Sivas merkezde, banisi I. İzzeddin Keykâvus tarafından 1217 yılında inşa ettirilen (Cantay, 1992:45-50) darüşşifanın bünyesinde yer almakta olup, üzerindeki kitabeye göre 1220'de yaptırılmıştır (Fot. 1-6). Yapının 1768 yılında medreseye dönüştürülerek fonksiyon değişimine uğradığı öğrenilmektedir. 1914'e kadar medrese olarak kullanılan yapı, I. Dünya Savaşı esnasında askeri depo olarak değerlendirilmiştir

(Uzunçarşılı&Edgüer, 2014:155-158). Darüşşifanın ilk fonksiyon değişikliği, 1779 tarihli onarım evrakında da zikredilmiştir (BOA., C. BLD. 139/6903).

İncelediğimiz belgeler, hırsızlık olayının gerçekleşmesi ve sonrasına dair detaylı bilgiler sunmaktadır. 11 Aralık 1900 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden Sivas Valiliği'ne gönderilen konu ile ilgili ilk belgede, 80.000 kuruştan fazla gelire sahip Sahibiye, Şifaiye ve Buruciye medreselerinin vakıf mütevellisinin Selçuklu hanedanıyla hiçbir bağı bulunmadığı ve vakıf şartlarına aykırı işler yaptıkları belirtilmektedir. Bu kapsamda yapıların duvarlarındaki nakışlı ve oymalı süslemelerin yerlerinden söküldüğü, sökülen eserlere 1800 lira fiyat biçildiği, bir Hıristiyan hanesinde saklandığı ve yabancılarca Samsun'a kaçırılacağı belgeden öğrenilmektedir. Evrakta yakalanan eserlerin "tarih taşları" yani kitabeler olduğu ve bunların yerlerine tekrar konulduğu ifade edilmiştir. Yerlerinden çıkarılan tarih taşlarından biriyle ilgili belgede detaylı bilgiler sunulmuştur. Bahsi geçen tarih taşının Şifahiye Medresesi'nin içerisindeki türbeye ait olduğu ve meclis idare azası Nuri Efendi tarafından yerinden söküldüğü ifade olunmuştur. Belgede valiliğe sökümlü yapan şahıs ile buna göz yuman mütevelliler hakkında adli işlem yapılması ve yapının korunması talimatı verilmiştir (BOA., DH. MKT. 2437/56). 24 Mayıs 1901 tarihli belgeden eski eserlerdeki tahribat ve hırsızlık ihbarının güvenlik gereği imzasız olarak Sivas Vilayeti Maarif Müdürü Ahmed Hulusi tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır (BOA., MF. MKT. 567/17-1). Müze-i Hümayun Müdürü Osman Hamdi Bey tarafından kaleme alınan 3 Haziran 1901 tarihli yazının içeriğinde, türbe üzerinden sökülen kitabeye dair ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Osman Hamdi Bey, türbeden sökülen çini kabartma kitabelerin Selçuklu devrinin en kıymetli eserlerinden olduğunu ve Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin ilgili maddelerine göre yerinden çıkarılarak kireçle sıvanmasının cezayı gerektirdiğini dile getirmiştir. Osman Hamdi Bey, Sivas Maarif İdaresi'nin mahkemede açtığı davanın, bazı kimselerin kitabeyi söken Arifzade Nuri Efendi'yi koruması üzerine, beraat ile sonuçlandığını ancak davanın önemine binaen müdahale edilmeyecek başkaca bir şehirde yargılamanın yeniden yapılması gerektiğini yazmıştır. Osman Hamdi Bey, Asar-ı Atika hususundaki hassasiyeti ve çabaları için Sivas Maarif Müdürü'ne takdirname verilmesini Maarif-i Umumiye Nezareti'ne önermiştir (BOA., MF. MKT. 567/17-2). Maarif-i Umumiye Nezareti'nin 29 Haziran 1901 tarihinde Adliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin maddelerine aykırı hareket eden Arifzade Nuri Efendi'nin önerildiği gibi başka bir şehirde yeniden yargılanması gerektiği bildirilmiştir. Aynı tarihte Sivas Vilayeti Maarif Müdürlüğü'ne gönderilen yazıda ise yargılamanın yeniden yapılacağı belirtilmiştir (BOA., MF. MKT. 567/17-3).

Çini kitabenin dönemin valisi Hacı Hasan Paşa'nın onayı dahilinde tamir bahanesiyle yerinden sökülerek Samsun'daki Fransız Konsolosluğu aracılığıyla yurtdışına kaçırılacağı ve çalınma ihbarının Hükümet Camisi imamı veya Sivas mebusu Ziya Bey tarafından yapıldığı kaynaklarda belirtilmektedir (Uzunçarşılı&Edgüer, 2014:156).

1.2. ÇALINAN MEDRESE ÇİNİLERİ VE SİVAS İDADİSİ MÜZE ŞUBESİ'NDE MUHAFAZASI

Belgelere konu olan ikinci vaka, ismi zikredilmeyen bir medreseye ait çinilerin çalınması ve sonrasında yaşanan gelişmelerden ibarettir. Sivas Vilayeti Maarif Müdürü Rüşdü Tahir Bey tarafından Maarif Nezareti'ne gönderilen 30 Aralık 1905 tarihli yazıdan, Selçuklu dönemi medreselerinden birinin tamiri sırasında on parça çininin çalındığı öğrenilmektedir (Fot. 7-8). Bahsi geçen çiniler, Kala-i Atik Mahallesi'nde oturan Bakkal Osman'ın evinde, çiçeklik yapılmış bir vaziyette bulunmuş ve yerlerinden sökülerek, Sivas Mekteb-i İdadisi'nin Müze Şubesi'nde korumaya alınmıştır (BOA., MF. MKT. 908/6-1). Maarif Nezareti 8 Ocak 1906'da Müze-i Hümayun Müdüriyeti'ni konudan haberdar etmiştir. 15 Ocak 1906'da Müze-i Hümayun Müdürü Osman Hamdi Bey imzasıyla Maarif Nezareti'ne gönderilen yazıda, incelenmek üzere bahsi geçen çinilerden

bazılarının fotoğraflarının çektilmesi talep edilmiştir (BOA., MF. MKT. 908/6-1a). Maarif Nezareti Sivas Maarif Müdüriyeti'ne Osman Hamdi Bey'in talebini belirten yazıyı 25 Ocak 1906 tarihinde göndermiştir(BOA., MF. MKT. 908/6-2).

1.3. ÇİFTE MİNARELİ MEDRESE'NİN KORUMA (YIKIMDAN KURTARILMA) ÇALIŞMALARI

Belgelere konu olan üçüncü vaka, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan harap vaziyetteki Çifte Minareli Medrese'nin kurtarılmasına yönelik sarf edilen gayretlere ilişkindir (Fot. 9-16). Sivas merkezde yer alan medrese 1271 yılında İlhanlı Valisi Şemseddin Cüveyni tarafından inşa ettirilmiştir (Kuran, 1969:115). 1882 yılına kadar ayakta olan medresenin daha sonra harap olması dolayısıyla ön cephesi dışındaki bölümleri, Sırrı Paşa zamanında yıktırılmış ve ana eyvanının bulunduğu kısma hastane binası inşa edilmiştir. Hastane olarak yapılan bina, daha sonra mektebe dönüştürülmüştür. Önce askeri müfrezeeye tahsis edilen yapı, 1899'da Askeri Rüştiye, 1914'te ise ilk mektep binası (İsmet Paşa Mektebi) olarak kullanılmaya başlanmıştır (Uzunçarşılı&Edgüer, 2014:172-173).

1904-1911 yılları arasındaki kurumlar arası yazışmaları içeren belgeler, medresenin durumu hakkında bilgi vermesinin yanı sıra, onarım sürecindeki bürokratik karmaşayı da gözler önüne sermektedir. 5 Ekim 1904 tarihinde Sivas Valisi tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda, Sivas Askeri Rüşdiye Mektebi'nin ön cephesindeki çifte minarelerin destek kemerlerinin iç tarafları ile yan duvarlarının yıkılmaya yüz tuttuğu ve zaman zaman taş düşen taşların bir kazaya sebep olmadan tamir edilmesi için mektep müdüriyetine bildirildiği ifade edilmiştir. Sermühendislik tarafından gerçekleştirilen keşifte; tamir maliyetinin 47.207 kuruş çıktığı, yapılmaması durumunda ise yapının tamamen yıkılacağı belirtilmiştir. Bahsi geçen minarelerin aslında çok da eski asar-ı atika sayılmadığı ve harcanacak para için de bütçede karşılık olmadığı ifade edilerek, minarelerin kemer duvarları ve cümle kapısı bırakılıp üst kısımları yıkılırsa tehlikenin giderileceği, bu kısmı yıkımın ise 5000 kuruş masrafla yapılabileceği dile getirilmiştir. Belgede, yapının mevcut haline göre onarımı için gereken 47.500 kuruşun kullanımı için izin istenmiştir. Ayrıca keşif defteri ile tamir projesi de yazıya ilave edilmiştir (BOA., DH. MKT. 918/63-1). Dahiliye Nezareti 28 Aralık 1904 tarihli yazısı ile konuyu Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne havale etmiştir (BOA., DH. MKT. 918/63-2). 30 Ocak 1905 tarihinde Sivas Valisi Reşid Akif Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgrafta, Selçuklu sultanlarından Keyhüsrev bin Kılıçarslan'ın inşa ettirdiği çifte minarelerin, yıkılmaya yüz tutmuş vaziyette olduğu, tamir için gerekli gelirin bulunmadığı, başka vakıf kaynaklarının kullanmanın da yasaya aykırılığından söz edilerek, onarım masraflarının hazine tarafından karşılanması talep olunmuştur (BOA., DH. MKT. 918/63-3). Sivas Valisi tarafından gönderilen yazıda, Çifte Minareli Medresenin banisi yanlı olarak Keyhüsrev bin Kılıçarslan olarak zikredilmiştir (BOA., DH. MKT. 2607/117). 5 ve 7 Şubat 1905 tarihlerinde Dahiliye Nezareti'nden Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne gönderilen yazıda, Sivas Valiliği'nin medresenin tamiri için hazineden istenen destek talebi iletilmiştir (BOA., DH. MKT. 918/63-4, 5). Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 22 Nisan 1905 tarihli cevapta, bani olarak gösterilen Keyhüsrev ve Kılıçarslan vakıflarına veya camisine dair arşivlerinde herhangi bir kayıt ve gelir bulunmadığı ve yapının Askeri Rüşdiye önünde yer almasından dolayı tamir masraflarının da Maarif Nezareti'den karşılanması gerektiği ifade edilmiştir (BOA., DH. MKT. 918/63-6). 4 Mayıs 1905 tarihinde Dâhiliye Nezareti'nden Seraskerlik makamına gönderilen yazıda, yazışma silsilesi ifade edilerek, onarım bedelinin karşılanması istenmiştir (BOA., DH. MKT. 918/63-7). Sivas Valisi Reşid Akif Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne acil notuyla 2 Ekim 1905'te gönderilen telgrafta, çifte minarelerden taş düşmekte olduğu ve kaza ihtimalinden korkulduğundan söz edilmiştir. Bununla birlikte 1 Şubat 1905 tarihinde yapının onarımı için gereken paranın Evkaf-ı Hümayun

Nezareti bütçesinden karşılanması talebiyle telgraf çekildiği ancak henüz bir gelişme olmadığı dile getirilmiş, inşaat mevsimi geçmeden ve bir kaza çıkmadan onarım tahsisatı talep edilmiştir (BOA., DH. MKT. 918/63-8). 11 Ekim 1905'te Dâhiliye Nezareti konuyu Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bildirmiştir (BOA., DH. MKT. 918/63-9). Evkaf-ı Hümayun Nezareti, 4 Aralık 1905 tarihli cevap yazısında onarımın Maarif Nezareti tarafından karşılanması gerektiği görüşünü (BOA., DH. MKT. 918/63-10); Dâhiliye Nezareti ise 21 Aralık 1905 tarihli yazısında Seraskerlik makamından tamirat tutarını üstlenmesi yönündeki talebini yinelemiştir (BOA., DH. MKT. 918/63-11).

Aradan geçen üç yılda Çifte Minareli Medrese'nin onarılmadığı Müze-i Hümayun Müdürü Osman Hamdi Bey'in 15 Haziran 1908 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderdiği yazıdan anlaşılmaktadır. Yazının içeriğinde Sivas Askeri Rüşdiyesi'nin ön cephesini meydana getiren Selçuklu eseri çifte minarelerin destek kemerleri ile yan duvarlarının içinde bulunduğu tehlikenin ortadan kaldırılması ve minarelerin korunması için 35.000 kuruş gerektiği ifade edilmiştir. Bu miktarın yarı yarıya Seraskerlik ve Müze-i Hümayun tarafından karşılanmasının istendiği; ancak müzenin bütçesinde mebani-i atikanın tamir ve korunması için 15000 kuruş tahsisat ayrıldığı bildirilerek bir defaya mahsus bütçeye ilave tahsisat verilmesi talebinde bulunulmuştur (BOA., MF. MKT. 1064/86-1). Tahsisat artırımı talebi 4 Temmuz 1908'de Maarif Nezareti Muhasebe Kalemî'nde görüşülerek konunun Bab-ı Aliye arz edilmesine, tamir edilecek mahalın keşfinin yaptırılmasına, rayiç pusulasının düzenlenmesine ve onarım usulünün de (ihale veya emanet) belirlenmesi gerektiğine karar verilmiştir (BOA., MF. MKT. 1064/86-1a). 9 Temmuz 1908'de bu istekler, Müze-i Hümayun Nezareti'ne iletilmiştir (BOA., MF. MKT. 1064/86-2). Osman Hamdi Bey 13 Temmuz 1908 tarihli yazısına ilave olarak, Sivas Maarif Müdüriyeti'nden gelen medresenin tamir edilecek yerlerini gösteren bir plan ile keşif defterini Maarif Nezareti'ne göndererek yıkılmak üzere olan yapının onarımına hemen başlanması için telgraf çekilmesini talep etmiştir (BOA., MF. MKT. 1070/17-1). Bahsi geçen talep, 27 Temmuz 1908 tarihinde Maarif Nezareti Muhasebe Kalemî'nde görüşülmüş ve 5000 kuruşu geçen işlemlerin Bab-ı Ali iznine tabi olduğu belirtilerek Maarif Meclisi'ne havale edilmiştir. Maarif Meclisi'nde 6 Ağustos 1908'de görüşülen bütçe artırımı talebi bir kişinin aleyhte oyuna karşın çoğunluk oyuyla kabul edilerek nezaretin muhasebe kalemine gereği yapılmak üzere gönderilmiştir (BOA., MF. MKT. 1070/17-1a). 9 Ağustos 1908'de Maarif Nezareti, Bab-ı Ali'den bütçe artırımı için izin talebinde bulunmuştur (BOA., MF. MKT. 1070/17-2; ŞD. ML. 223/41-1). Şura-yı Devlet Maliye Dairesi 17 Eylül 1908'de bütçe artırımını onaylamış (BOA., ŞD. ML. 223/41-2), 21 Eylül 1908'de ise Sadaret'e havale etmiştir (BOA., İ. MF. 14/58-1). 23 Eylül 1908'de sadrazam konuyu sultana arz etmiş, aynı tarihte de onay almıştır (BOA., İ. MF. 14/58-2). Maarif Nezareti Muhasebe Kalemî'nden Sivas Maarif Müdüriyeti'ne gönderilmek üzere kaleme alınan 17, 20 ve 21 Ekim 1908 tarihli yazılarda, bir defaya mahsus olmak üzere çifte minarelerin onarımı için Müze-i Hümayun bütçesine 15000 kuruş ilave edildiği, bu sebeple keşif defteri ve kroki gereğince tamiratın yapılarak masraf belgelerinin gönderilmesi istenmiştir (BOA., MF. MKT. 1070/17-3, 4, 5). 31 Ekim 1908 tarihinde Sivas Maarif Müdürlüğü'nden Maarif Nezareti'ne gönderilen yazıda, onarım masrafının yarısını karşılayacak olan Seraskerlik'ten kendilerine henüz bir tahsisat gelmediği bildirilerek Harbiye Nezareti ile irtibata geçilmesi talep edilmiştir (BOA., MF. MKT. 1070/17-6). Maarif Nezareti 26 Kasım 1908'de Harbiye Nezareti'ne gönderdiği yazısında, yarı onarım masrafının ödemesi için Sivas Fırka Kumandanlığı'na talimat verilmesini istemiştir (BOA., MF. MKT. 1070/17-7). Müze-i Hümayun Müdürü Osman Hamdi Bey'den Maarif Nezareti'ne gönderilen 29 Aralık 1908 tarihli yazıda, Seraskerlik payına düşen onarım bedelinin hala gönderilmediği dile getirilmiştir (BOA., MF. MKT. 1070/17-8). Bunun üzerine Maarif Nezareti 21 Ocak 1909 tarihinde gönderdiği yazı ile Harbiye Nezareti'nden kendilerine düşen onarım bedelinin ödenmesi için Sivas Fırka Kumandanlığı'na tebligat yazılmasını istemiştir (BOA., MF. MKT. 1070/17-9). Harbiye Nezareti İstihkâm ve İnşaat Dairesi 3 Şubat 1909 tarihindeki yazısında, ödemeyi yapmak üzere Dördüncü

Ordu Kumandanlığı'na talimat verildiğini Maarif Nezareti'ne bildirmiş (BOA., MF. MKT. 1070/17-10), Maarif Nezareti de 8 Mart 1909 tarihli yazısı ile bu bilgiyi Müze-i Hümayun Müdüriyeti ile Sivas Maarif Müdürlüğü'ne ilemiştir (BOA., MF. MKT. 1070/17-11). Osmanlı Müzeleri Müdüriyeti-i Umumiyesi Vekili Halil imzasıyla 10 Ağustos 1909 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderilen yazıda, Seraskerlik makamının hissesine düşen onarım bedelinin hala gönderilmediği, kendi hisselerine düşen kısmın ise verilen emir gereğince mal sandıklarına devredilmesi dolayısıyla tamirata başlanmadığının Sivas Maarif Müdüriyeti'nden bildirildiği ifade edilerek, yapının bu sene onarılmasının zorunluluğu bir kez daha dile getirilmiştir (BOA., MF. MKT. 1070/17-12). 20 Temmuz 1911'de Maarif Nezareti'nden Müze-Hümayun Müdüriyeti'ne gönderilen yazıda, Sivas'taki çifte minarelerin tamiri için talep edilen 4595 kuruşun Sivas Vilayeti Maarif Müdürlüğü'ne havale edildiği bildirilmiştir (BOA., MF. MKT. 1173/56-1). Onarım için talep edilen bütçenin zaman içerisinde değişiklik gösterdiği belgelerdeki farklı rakamlardan anlaşılmaktadır. Bununla birlikte talep edilen rakamın tamamının gönderildiği de söylenemez.

Dönemin Müzeler Müdürü Halil Bey'in çabalarıyla, Sırrı Paşa'nın yıktırdığı bölümden geriye kalan medrese cephesinin, istinat duvarlarıyla desteklendiği onarım sonucunda, ayakta kaldığı kaynaklarda ifade edilmektedir (Uzunçarşılı&Edgüer, 2014:172-173). Halil Bey'in bu konudaki çabaları yazışmalardan da tespit edilebilmektedir.

1.4. KEMALİDİN BEY VE SİVAS'TAKİ SELÇUKLU ESERLERİ

Belgelere konu olan dördüncü vaka, Mimar Kemaleddin Bey'in Sivas'taki imar ve inşaa faaliyetlerini kontrol etmek amacıyla görevlendirilmesi ile ilgilidir.

Evkaf Nezareti'nin 13 Mayıs 1916 tarihli evrakından, Evkaf Nezareti Umumi İnşaat Müdürü Kemaleddin Bey'in Selçuklu eserlerini incelemek ve korunmalarını sağlamak üzere Sivas'a hareket ettiği anlaşılmaktadır. Aynı evrakta, Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın isteği üzerine Kemaleddin Bey'in Kayseri-Sivas arasındaki Sultan Sarayı'nda inceleme yapması gerektiği de yazılıdır. Ayrıca İstanbul'a hareket etmeden önce Sivas'taki otel inşaatının da teftişten geçirmesi Kemaleddin Bey'den istenmiştir (BOA., DH. ŞFR. 63/316; Fot. 17).

2. BELGELERE GÖRE YAPILAN TESPİTLER

Arşiv belgelerinde bahsi geçen olaylar ve konuların nasıl sonuçlandığını; ifadelerin muğlâklığı, yazışma silsilesinin karmaşıklığı, dolayısıyla sadece yazışmalar üzerinden tespit etmek çoğu kez oldukça güçtür. Görüşülen konuların kesin karara bağlanmaması, karara bağlansa bile sonrasında ortaya çıkan yeni gelişmeler, dönem içerisinde yapılması planlanan çalışmalara engel teşkil edebilmektedir. Arşiv vesikalarında belirtilen hususların doğrulanması için, aradan yıllar geçmiş olsa da, yerinde inceleme yapmak ve somut bulgularla desteklemek gereklidir. Bu doğrultuda, Sivas'taki Selçuklu dönemi eserlerine ilişkin Osmanlı arşiv vesikalarına yansıyan hususlar yapılar üzerinde tespit edilmeye çalışılmıştır.

İlk vakaya ilişkin belgelerde, İzzeddin Keykâvus Türbesi'nin çini-mozaiik kitabesinin tamir bahanesiyle yerinden sökülerek çalındığı ve sonrasında bulunarak yerine yerleştirildiği kesin bir dille ifade edilmektedir. Kitabenin varlığı bu bilgiyi doğrulamaktadır. Kitabenin mevcut hali, sökülme ve tekrar yerine konmaya dair izleri hala bünyesinde taşımaktadır. Hâlihazırda derz izlerinden birbiri ile eşit on dört parçadan ibaret olan kitabenin orijinalinde yekpare olarak tasarlandığı düşünüldüğünde, sökülme işleminin parça parça yapıldığı ve aynı şekilde yerine konduğu ileri sürülebilir (Fot. 2). İster yekpare ister parçalı olarak tasarlanmış olsun, parçaların farklı yükseltilerde olmaları vakayı doğrulayan en bariz belirtidir. Kitabenin tamamında olmakla

birlikte yükselti farklılıkları, fotoğraftaki işaretlemelerden de görüleceği üzere, 1.-2., 2.-3., 3.-4., 4.-5., 7.-8., 9.-10., 10.-11. ve 11.-12. parçaların birleşim noktalarında yoğunlaşmaktadır (Fot. 3).

İkinci vakaya ilişkin belgelerde sözü edilen on parça çininin Sivas İdadisi Müze Şubesi'nde muhafaza altına alındığı ifade edilmektedir. Günümüzde bu isimle bir müze bulunmadığından, çinilerin bulunması muhtemel olan Sivas Arkeoloji Müzesi'nde yapılan araştırmada çinilerin varlığına dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Osman Hamdi Bey'in isteği üzerine çekilip çekilmediği bilinmeyen çini fotoğraflarına dair de maalesef herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Üçüncü vakaya ilişkin yıllar boyu süren yazışmalar, Çifte Minareli Medrese'nin onarımının yapıp yapılmadığına veya neresinin ne şekilde yapıldığına ilişkin kesin bir bilgi sunmamaktadır. 1904-1911 yılları arasını kapsayan belgeler, yukarıda izah edildiği gibi hasarın nerede ne derecede olduğunu ve onarım masrafının hangi kurum tarafından karşılanması gerektiğine dair bilgiler vermektedir. 20 Temmuz 1911 tarihli Maarif Nezaretinden Müze-Hümayun Müdüriyeti'ne gönderilen konu ile ilgili son yazışmada, onarım için Sivas Maarif Müdürlüğü'ne 4595 kuruşluk bir tahsisat gönderildiği bildirilmekle birlikte (BOA., MF. MKT. 1173/56-1) bu paranın onarıma harcanıp harcanmadığı konusu belirsizdir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Rıdvan Nafiz Edgüer Müzeler Müdürü Halil Bey'in gayretleri sonucunda medrese cephesinin istinat duvarlarıyla desteklendiğini ve böylelikle yıkılmaktan kurtarıldığını belirtmektedir (2014:172-173). Anlaşılan o ki Osmanlı Müzeler Müdürlüğü'nün çabaları geç de olsa meyvesini vermiştir. Bahsi geçen istinat duvarlarının, medrese cephesinin doğu ve batı köşeleri, minareler ve minare ile köşedekilerin arasına ilave edildiği malzeme ve teknik farklardan anlaşılmaktadır. Yıkık vaziyetteki eski fotoğraflardan köşelerde bugünkü gibi istinat duvarlarının olmadığı görülmektedir (Fot. 9-10). İstinat duvarlarının yapımında, simetrik bir planlama olduğu görülmektedir. Minareyi destekleyen merdivenli istinat duvarları ile cephenin doğu ve batı kanatlarının ortasındaki istinat duvarlarını minare kadesine bağlayan kemerlerde kesme, diğer bölümlerde ise kaba ve moloz taş malzeme kullanılmıştır. Minarelere çıkışın sağlandığı merdivenli istinat duvarlarının alt kısmına yuvarlak kemerli geçitler yerleştirilmiştir. Her iki istinat duvarının kapıya bakan cephesinde yer alan medresenin ilk yapıldığı döneme ait süslemeli bakiyeler ile bu duvarların arasındaki dilatasyonlar, sonradan ilaveyi sergileyen izlerdir. Cephenin batı kanadını oluşturan meyilli duvarının, orijinalinde simetriğindeki gibi düz olarak uzanması gerekmektedir. Muhtemelen belgelerde zikredilen taş dökümlerinden dolayı duvar hasar almış olmalı ve istinat duvarlarının ilave edildiği dönemde bugünkü şeklini almış olmalıdır (Fot. 14). Yapıda gerçekleştirilen onarımların 5 Ekim 1904 tarihli evrakta hazırlandığı belirtilen (BOA., DH. MKT. 918/63-1), fakat Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bir türlü bulamadığımız projeye uygun olarak yapıldığı kanaatini taşımakla beraber, doğrulamasını yapamamaktayız.

Mimar Kemaleddin Bey'in; Sivas'taki Selçuklu eserlerini inceleme, korunmalarını sağlama ve imar faaliyetlerini denetlemek amacıyla görevlendirildiği dördüncü vakaya ilişkin ise ne belgelerden ne de somut unsurlardan herhangi bir doğrulama yapılamamaktadır. Ancak görevlendirmenin inceleme-denetlemeye yönelik olması, bahsi geçen eserlerin onarımlarının bittiği veya devam ettiği şeklinde yorumlanabilir.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Avrupalıların genelde tüm eski eserlere özelde ise oldukça geniş bir coğrafyaya hükmeden Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki eski eserlere olan merakı ve bunları kendi ülkelerine kaçırarak müzelerde sergileme isteği, doğal olarak bazı tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu minvalde çıkarılan Asar-ı Atika Nizamnameleri eski eserlerin nasıl değerlendirileceğine ilişkin yasal düzenlemeleri içermektedir. Farklı tarihlerde çıkarılan bu yasalarda (1869, 1874, 1884, 1906) ruhsat alınarak gerçekleştirilen hafriyattan (kazı) elde edilen eserlerin sahipliği konusu, değişiklik

göstermektedir (Çal, 1997:391-400). Yasal izinle gerçekleştirilenlerin yanı sıra, izin alınmaksızın yapılan kazılar ile elde edilen imtiyazlarla çok sayıda eski eserin yurt dışına çıkarılması/kaçırılması; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler ve yurtdışı müzelerinde sergilenen eserlerden anlaşılmaktadır.

Avrupa ile aynı paralelde olmamakla birlikte, Osmanlılarda da eski eser anlayışının var olduğu bilinmektedir. Modern anlamdaki eski eser anlayışının ve bunların müzelerde sergilenmesinin Osmanlıda ortaya çıkışı 19. yüzyıla beraberdir. 1846 yılında eski eserlerin toplanıp depolanmasıyla başlayan ilk müzecilik faaliyeti (Su, 1965:7-8), bu eserlerin 1869 yılında kurulan "Müze-i Hümayun"da sergilenmesi ile gelişerek devam etmiştir. 1881 yılında Osman Hamdi Bey'in kuruma müdür olarak atanmasıyla beraber "Osmanlı Müzeciliği" büyük gelişmeler kaydetmeye başlamıştır. Osman Hamdi Bey'in göreve gelişiyle birlikte, Osmanlı ülkesinde kazı yapan yabancı arkeologların işlerinin oldukça zorlaştığı ve eskiden kolaylıkla yurtdışına götürecekleri eserleri artık götüremedikleri anlaşılmaktadır (Akin, 1993:236). Osman Hamdi Bey'in yoğun çabaları sonucunda köklü değişikliklere tabi olan 1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi'nde daha öncekilerden farklı olarak net bir tarihi eser tanımı yapılmış, bunlara zarar verilmesi, amacı dışında kullanılması ve yurtdışına çıkarılması kesin olarak yasaklanmıştır (Shaw, 2004:145-148).

1906 yılına kadar çıkan nizamnamelerde, Türk-İslam dönemine ait taşınmazların eski eser sayıldığına ve korunmasına dair doğrudan bir madde yer almamaktadır. Buna karşın muhtemelen Osman Hamdi Bey'in kişisel gayretleriyle bu eserlerin de koruma kapsamına alındığı incelenen belgelerden anlaşılmaktadır. İzzeddin Keykâvus Türbesi'nin kabartma çini-mozaiik kitabesinin çalınmasına ve sonrasına ilişkin yaşanan olayları konu alan belgelerin tarihi 1900-1901 yıllarına ait olup bu tarihte 1884 tarihli nizamname yürürlüktedir. Kanunen bir takibat veya koruma zorunluluğu olmaksızın kitabenin buldurulup yerine yeniden yerleştirilmesi dönemin evkaf muhasebecisinin kişisel gayretinin yanı sıra Osman Hamdi Bey döneminde bürokratlara aşılana eski eser anlayışının bir sonucu olsa gerektir. Koruma anlayışının gelişmesindeki etkenlerden biri de milliyetçilik akımının o dönem içerisinde yükselmeye başlaması olmalıdır. On parça çininin Sivas İdadisi Müze Şubesi'nde korumaya alınışında da aynı yaklaşım sergilenmiştir. Osman Hamdi Bey'in bu çinilere olan ilgisi, fotoğraflarının çektilirip gönderilmesini istemesinden anlaşılmaktadır. 1889 yılında çıkarılan Müze-i Hümayûn Nizâmnamesi'nin 14. Maddesi vilayetlerde müze kurulmasına dair hükmü de içermekteydi (Mumcu, 1969:74). Bu doğrultuda kurulan ilk müzeler, Bursa, Bergama ve Konya'dadır (Shaw, 2004:234-238; Muşmal, 2009:129-136). Eski eserlerin toplanıp muhafaza edildiği yerlerden biri de okullardır. Konya, Kayseri, İstanköy, Nablus ve Kudüs idadilerinde eski eserlerin depolandığı/korunduğu/sergilendiği bilinmektedir. Müzelerin idari yapılanma itibariyle Maarif Vekâleti bünyesinde yer alması, eserlerin en azından vilayetlerde müze kuruluncaya kadar geçici olarak okullarda toplanmasını gerektirmiş olmalıdır (Özkan, 2004:70). Bahsi geçen çinilerin Sivas İdadisi Müze Şubesi'nde muhafazaya alınması da muhtemelen aynı gerekçyledir. 1884 tarihli nizamnamenin yürürlükte olduğu dönem de onarım girişimi başlatılan (1904) Çifte Minareli Medrese'nin yıkımdan arta kalan ön cephesi belgelerden anlaşıldığına göre 1911'e yılına kadar tamir edilmemiştir. Yedi yıllık yazışma süreci içerisinde, eski eser kanunlarında da değişiklik yapılmış ve Türk-İslam Dönemi taşınmazlarını da eski eser kapsamına alan 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir (Akçura, 1972:40). Daha önce söz edildiği gibi 1906 öncesi yasalarda, ele aldığımız yapılar için koruma zorunluluğu yer almamaktadır. Buna rağmen eserlerin kurtarılması için yoğun bir çaba sarf edildiği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

Geçmişte inanca, geleneğe, atalara saygıya veya işlevselliğe bağlı olarak gerçekleştirilen onarım çalışmaları (Madran, 1985:516-518; 1996:126-127), 19. yüzyıla gelindiğinde, modern anlamdaki eski eser anlayışı doğrultusunda sanat ve estetik bilinçle donanarak gelişme göstermiştir. Bu konudaki en önemli veri, arşiv belgelerinde yapılar için kullanılan ifadelerdir. Yapılar için kullanılan

“enâfis-i âsâr-ı Selçukiyye” (BOA., MF. MKT. 1064/86-1, 1a; 1070/17-1, 1a, 2, 3, 4, 7, 10, 11; ŞD. ML. 223/41-1, 2; İ. MF. 14/58-1, 2), “enâfis-i âsâr -ı İslâmiye” (BOA., MF. MKT. 1070/17-8, 9, 12, 13), “âsâr -ı atîka-i nâdire” (BOA., DH. MKT. 918/63-3, 4, 5, 8, 9, 10), “âsâr-ı nefîse-i Selçukiyye” (BOA., MF. MKT. 567/17-2, 3), “âsâr-ı Selçukiyye” (BOA., DH. ŞFR. 63/316; MF. MKT. 1152/57-1; 908/6-1, 2), “âsâr-ı atîka” (BOA., DH. MKT. 918/63-6, 7, 11; MF. MKT. 567/17-3), “mebânî-i atîkadan ve şâyân-ı muhâfaza-i âsâr-ı mühimmeden” (BOA., ŞD. ML. 223/41-2; İ. MF. 14/58-1), “numûne-i bedâyi’ itlakına sezâvar işbu eser-i nefîse” (BOA., MF. MKT. 1070/17-8,9), “âsâr-ı nâdire-i Selçukiyyeden nefâset-i ehemmiyet-i san’at-ı mîmâriyyeleri müsellem” “nefâis-i âsâr-ı atîka”, (BOA., DH. MKT. 2437/56) gibi ifadelerin tamamında, hem eski eser hem de estetik değer vurgusu yapılmaktadır. Belgelerde, yapıların hangi dönemden veya kimden kaldığına işaret eden yüceltici sıfatlar kullanılmış “âlî Selçûk” (BOA., DH. MKT. 918/63-4, 5, 6, 7, 11), “selâtin-i Selçukiyye” (BOA., DH. MKT. 918/63-3) gibi yüceltici ifadeler de yer almaktadır. İfadelerden, 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde eski eser anlayışının oturmaya başladığı anlaşılmaktadır. Eski eser anlayışının sadece başkentte yaşayan bir grup “aydın”dan ziyade, milliyetçilik akımının yükselişe geçmesinin de etkisiyle taşra dahil tüm bürokrasi tarafından benimsendiğini söylemek abartılı olmasa gerektir. İdare, eski eserlerin korunmasındaki çabalarından dolayı bürokratlara özendirici bir unsur olarak “takdirname”ler de vermiştir (BOA., MF. MKT. 567/17-2). İncelenen evraklarda, yapılara zarar verenler hakkında dava açıldığı ve yargılama yapıldığı belirtilmekle birlikte, davanın hangi yasa kapsamında ele alındığına dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi’ne atıf yapılmamış olması, hırsızlık ve tahrip suçlarının 1884 nizamnamesinin yürürlükte olmasına bağlanabilir. Bilindiği üzere 1906 nizamnamesi öncesinde Türk-İslâm dönemi taşınmazları yasa kapsamında korunacak eserler arasında değildir.

Eski eser bilincinin oluşumunda, dönem gazetelerinde çıkan çok sayıdaki haberin etkili olduğu aşikardır (Yıldırım, 2008)¹. “Âsâr-ı Nâdire-i İslâmiyyeden Üç Medrese” başlığıyla Tercümân-ı Hakikat Gazetesinin 24 Aralık 1900 tarihli nüshasında çıkan haber, incelenen konuyla doğrudan ilgili olup, Sivas’taki Selçuklu dönemine ait üç medresenin (Çifte Minareli, Buruciye, Şifahiye) talan edilmesi hakkındadır (Tercümân-ı Hakikat, N. 7065/1865; Fot. 6). Haberin içeriğine bakıldığında, 11 Aralık 1900 tarihli arşiv belgesi ile aynı içeriğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen dışarı sızdırılan resmi evrak, sadeleştirilerek yorumlanmış ve haber yapılmıştır. İlgili gazete haberi basının konuya olan ilgi ve duyarlılığını ortaya koymaktadır.

Paha biçilemeyecek değere sahip olan İzzeddin Keykâvus Türbesi’nin çini-mozaik kitabesi için 1800 lira (180.000 kuruş)² fiyat biçildiği belgelerden anlaşılmaktadır. Olayın yaşandığı 1900 yılında, Sivas’ta halı dokumacısı olarak çalışan bir işçi aylık 15-30 kuruş, il dışına görevlendirilen Sivaslı bir halı ustası ise aylık 400 kuruş ücret almaktadır. Aynı yıl içerisinde şehirde üretilen kilim üretiminin parasal karşılığı ise 2.000.000 kuruş değerindedir. Çini kitabe için biçilen fiyat ile ücretler oranlandığında, aynı parayı kazanabilmek için bir işçi 600 ay (50 yıl), bir usta 450 ay (37.5 yıl) çalışmalıdır. Kitabe için biçilen rakam şehirdeki toplam kilim üretiminden elde edilen meblağın %9’una karşılık gelmektedir (Akpınar&Bırol 2015: 222-223, 227). Bu bilgiler çerçevesinde, kitabe için teklif edilen paranın küçümsenmeyecek derecede yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak; vandalizm, bilinçsizlik ve kolay yoldan zengin olma hayali gibi sebeplerle halen sayısız eski eser tahrip edilmekte ve uluslararası bağlantılı suç örgütleri kanalıyla ülke dışına kaçırılmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan “Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu”nun 2012-2016³ yılları arasındaki beş yıllık istatistiğine bakıldığında, olay ve yakalanan eser sayısında bariz bir artış yaşandığı görülmektedir.

¹ Çalışmada arşiv belgelerinin yanı sıra dönem gazetelerindeki arkeolojik kazı, eski eser kavramı, müzecilik ve müze mektebi açılmasına dair haberler hakkında da bilgiler verilmektedir. (Yıldırım, 2008: 48, 69, 90, 103, 122, 139, 153-157, 170-174, 180-185, 193, 204, 207, 217, 220, 221, 229),.

² Bahsi geçen dönemde 1 Lira: 100 Kuruş paritesindedir (Pamuk, 1999:222-229; 2002:459).

³ <http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Raporlar.aspx> Erişim Tarihi: 05.06.2017.

Eski eserlerin tahribi ve yurtdışına kaçırılmasına karşı tek başına yasal düzenlemelerin veya polisiye tedbirlerin yetersiz kaldığı geçmişten günümüze yaşanan tecrübelerden anlaşılmaktadır. Kaçakçılık ve tahribatın önlenmesi için yapılacak en önemli çalışma, kuşkusuz eğitim yoluyla bilinçlendirmedir.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye, Mektubi Klemi (DH. MKT.), 918/63; 2437/56; 2607/117;
-Dahiliye, Şifre Klemi (DH. ŞFR.), 63/316; İrade, Maarif (İ. MF.), 14/58; Maarif, Mektubi Klemi (MF. MKT.), 567/17; 908/6; 1064/86; 1070/17; 1152/57; 1173/56; Şuray-ı Devlet, Maliye (ŞD. ML.), 223/41.
-Tercümân-ı Hakikat, N. 7065/1865.
-Akçura, Necva, "Türkiye ve Tarihi Eserler", Mimarlık, Sayı:106, İstanbul 1972, 39-42.
-Akın, Nur, "Osman Hamdi Bey, Âsâr-ı Atika Nizamnamesi ve Dönemin Koruma Anlayışı Üzerine" Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu, 17-18 Aralık 1992, İstanbul 1993, s.233-239.
-Akpınar Deniz, Birol Nurettin, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Sivas Vilâyeti'nde Dokuma Sektörü ve Gelişimi", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:16, Sayı:2, Sivas 2015, s. 215-238.
-Berchem, Max Van, Edhem, Halil, Matériaux Pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum III, Asie Mineure, Sivas, Diwrigi, Kahire 1917.
-Cantay, Gönül, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları, Ankara 1992.
-Çal, Halit, "Osmanlı Devleti'nde Asar-ı Atika Nizamnameleri", Vakıflar Dergisi, Sayı: XXVI, Ankara 1997, s. 391-400.
-Emniyet Genel Müdürlüğü, Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Raporu 2012-2016.
-Erdoğan, Muzaffer, "Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri", Vakıflar Dergisi, Sayı: VII, Ankara 1968, s. 149-205.
-Gabriel, Albert, Monumens Turces d'Anatolie Tome Deuxième Amasya-Tokat-Sivas, Paris, 1934.
-Kuran, Abdullah, Anadolu Medreseleri, Ankara 1969.
-Kuzucu, Kemalettin, "Şifâiye Medresesi'nde Bir Tarihî Eser Kaçakçılığı Vaka'sı ve Vali Hacı Hasan Hilmi Paşa", Hayat Ağacı, Sayı:33, Sivas 2017, 63-68.
-Madran, Emre, "Osmanlı Devletinde "Eski Eser" ve "Onarım" Üzerine Gözlemler", Belleten, Cilt: XLIX, Sayı:195, Ankara 1985, s. 503-546.
-Madran, Emre, The Organization of the Field of Restoration in the Otoman Empire: 16th-18th Centuries, (Middle East Tecnic University, Institute of Science Unpublished Doctoral Dissertation), Ankara 1996.
-Mumcu, Ahmet, "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:26, Sayı:3, Ankara 1969, s. 45-78.
-Muşmal, Hüseyin, "Anadolu'nun İlk Eski Eser (Arkeoloji) Müzesi: Konya Âsâr-ı Atika Müzesinin'n Kuruluşu", Tarihin Peşinde, Sayı:1, Konya 2009, s. 121-142.
-Pamuk, Şevket, Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi, İstanbul 1999.
-Pamuk, Şevket, "Kuruş", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt:26, Ankara 2002, s. 458-459.
-Shaw, Wendy M.K., Osmanlı Müzeciliği, İstanbul 2004.
-1927 Sivas Vilayet Albümü.
-Su, Kamil, Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi, İstanbul 1965.
-Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Edgüer, Rıdvan Nafiz, Sivas Şehri, (Haz. Recep Toparlı), Ankara 2014.
-Yıldırım, Sultan, Osmanlı Devleti Döneminde Arkeoloji Araştırmalarının Başlaması, (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Antalya 2008.
- <http://www.gezenek.com/mekan/cifte-minareli-medrese-659> Erişim Tarihi: 08.09.2016.
- <http://www.kom.pol.tr/Sayfalar/Raporlar.aspx> Erişim Tarihi: 05.06.2017.

FOTOĞRAFLAR

Fot. 1: İzzeddin Keykâvus Türbesi Giriş Cephesi Genel Görünüşü.

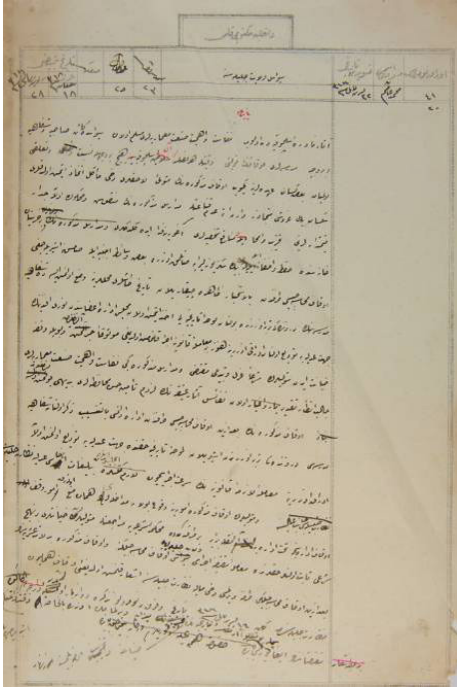
Fot. 2: İzzeddin Keykâvus Türbesi İnşa Kitabesi.

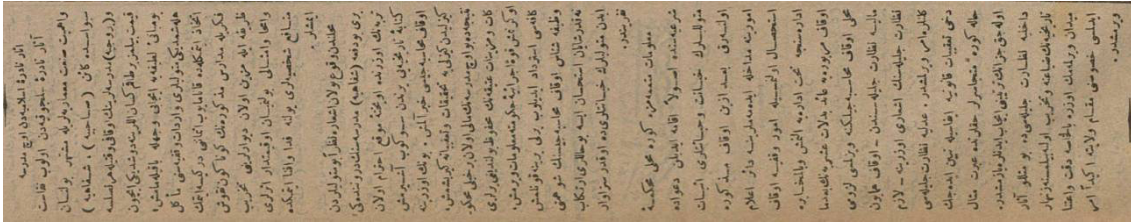
■ Yükselti farklılıklarının bulunduğu parçaların birleşim noktaları

■ Çok parçalı kitabenin birleşim noktaları

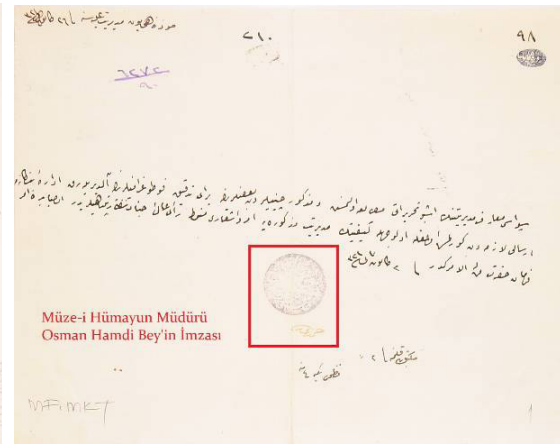
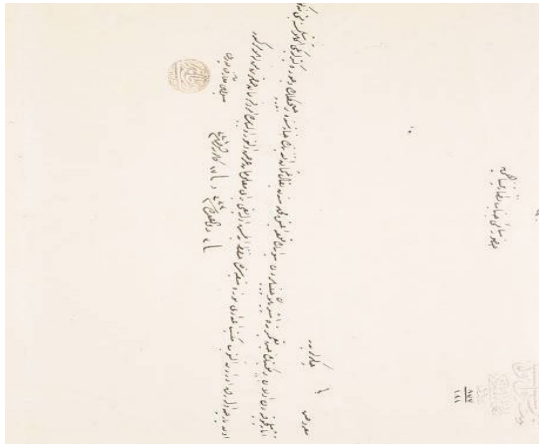
Fot. 3: İnşa Kitabesi Üzerindeki İzlerin Noktaları.

Fot. 4-5: Kitabenin Çalınması ve Yerine Konmasına Dair Yazışmalardan Örnekler (BOA, DH. MKT., 2437/56; MF. MKT., 567/17-2).

Fot. 6: Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'ndeki Haber Metni (N. 7065/1865).

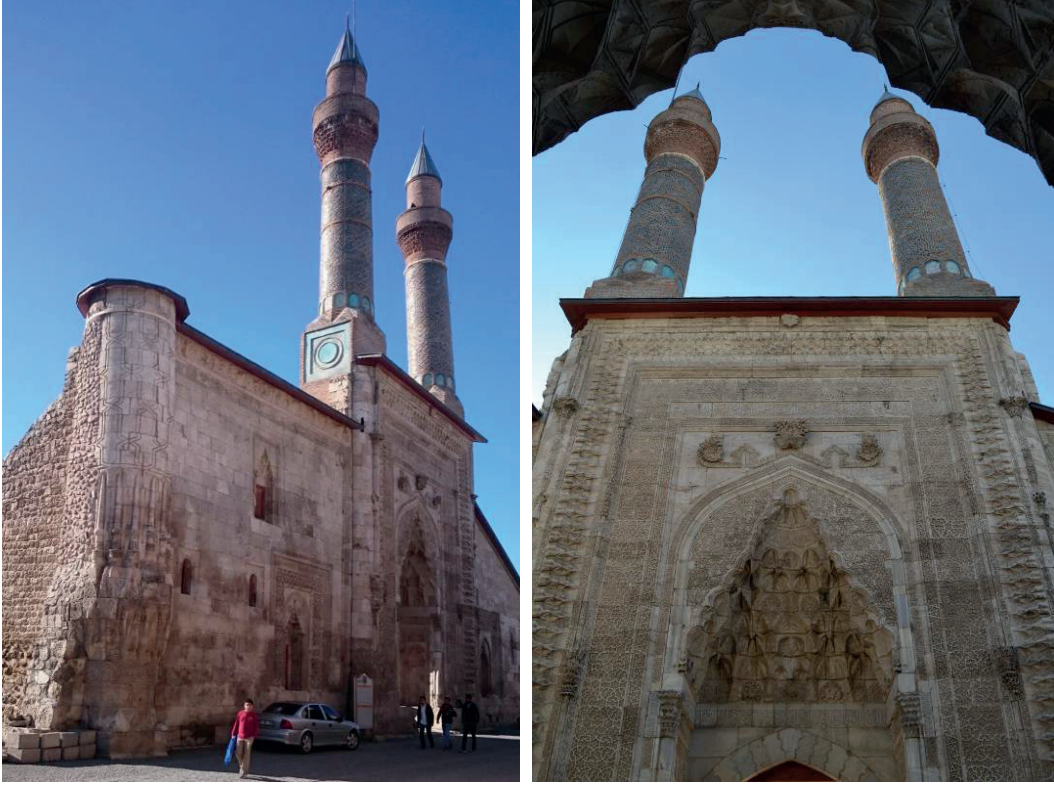
Fot. 7-8: On Parça Çininin Bulunduğu ve Sivas İdadisi Müze Şubesi'nde Korumaya Alındığına Dair Yazışmalardan Örnekler (BOA, MF. MKT., 908/6-1, 1a).

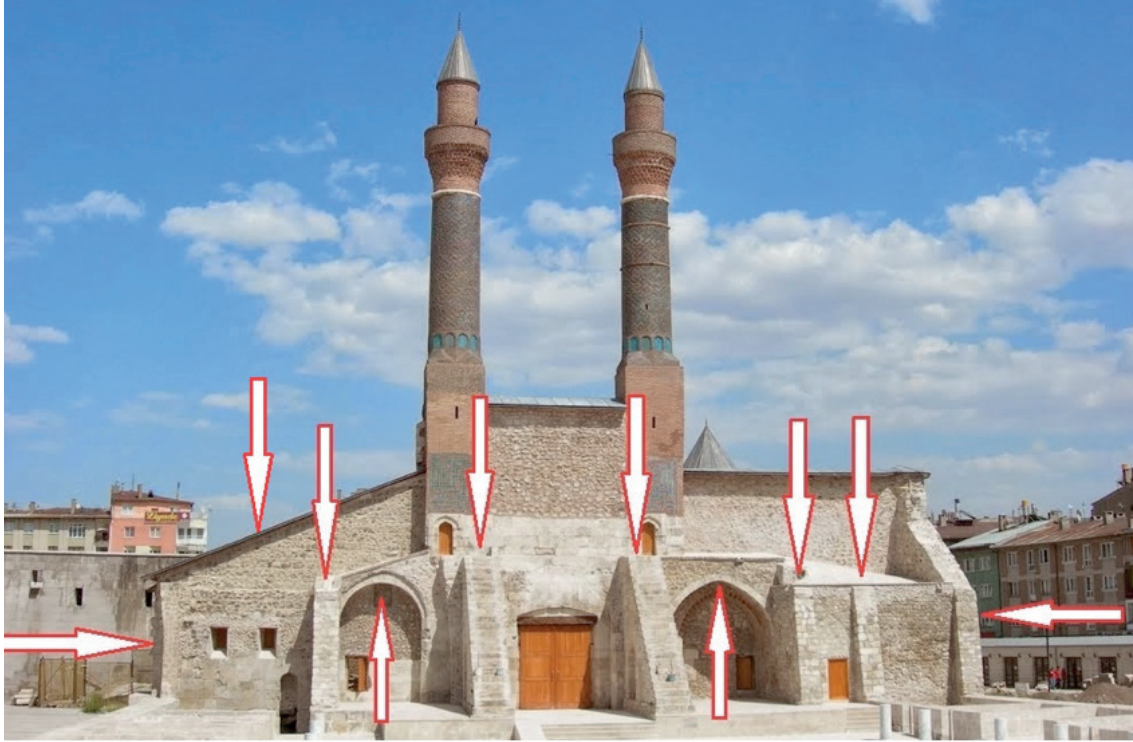
Fot. 9-10: Çifte Minareli Medrese Ön ve Arka Cephe Eski Fotoğrafları (Gabriel, 1934; Berchem, 1917).

Fot. 11: Çifte Minareli Medrese'nin Ana Eyvanı Üzerine İnşa Edilen Bina (Sivas Vilayet Albümü, 1927).

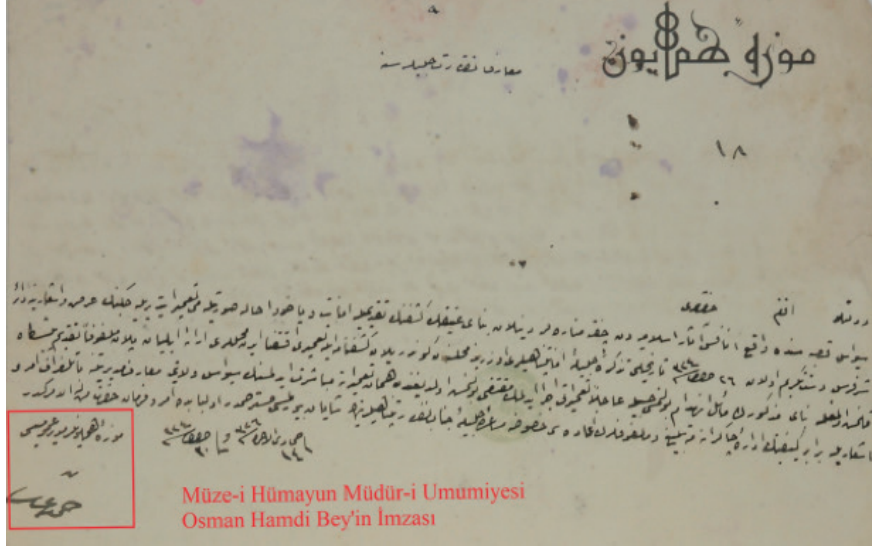

Fot. 12-13: Çifte Minareli Medrese Genel Görünüşü.

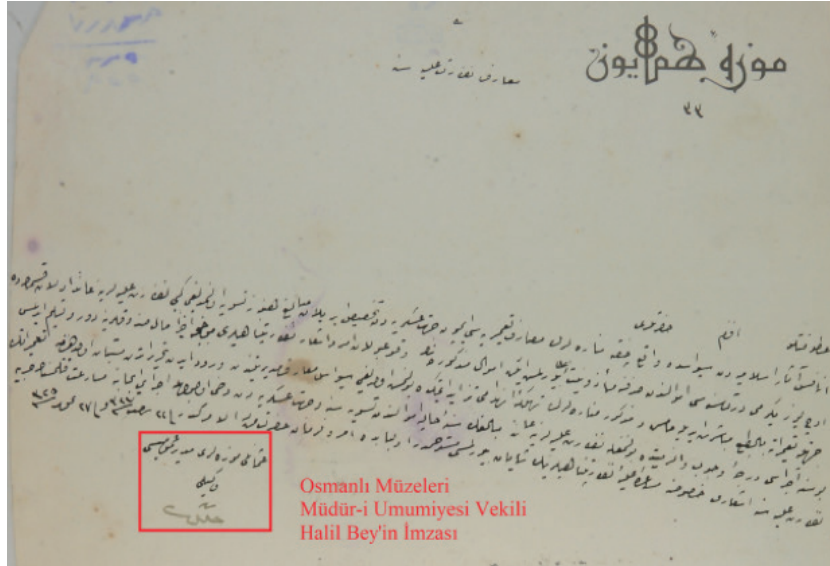

Fot. 14: Belgelerde Bahsi Geçen İstinat Duvarı ve Kemerlerin Görünüşü'.

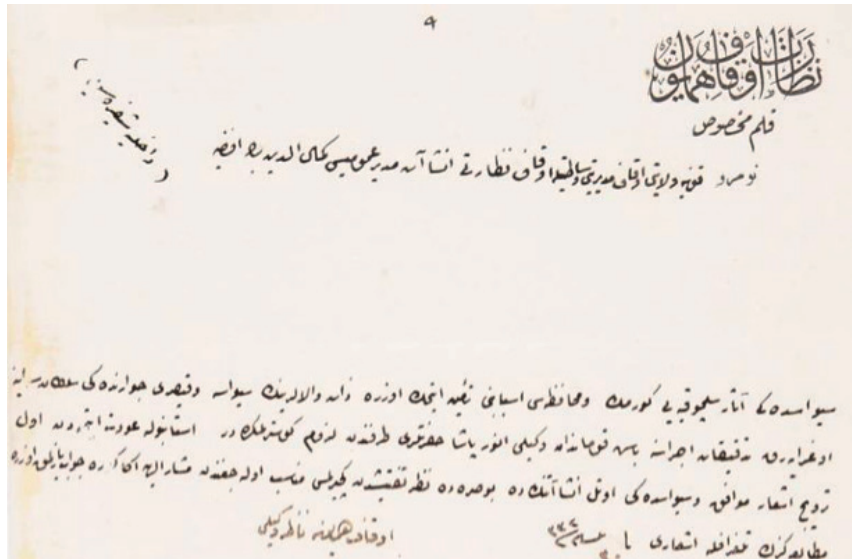
1 <http://www.gezenek.com/mekan/cifte-minareli-medrese-659> Erişim Tarihi: 08.09.2016.

Fot. 15: Çifte Minareli Medrese'nin Onarımına Dair Osman Hamdi İmzalı Evrak (BOA, MF. MKT., 1070/17-1).

Fot. 16: Çifte Minareli Medrese'nin Onarımına Dair Halil İmzalı Evrak (BOA, MF. MKT., 1070/17-12).

Fot. 17: Kemaleddin Bey'in Sivas'taki Selçuklu Eserlerini Teftiş Edeceğine Dair Evrak (BOA, DH. ŞFR. 63/316).